

5. ÜNİTE

Görsel 5.1

YAHUDİLİK VE HİRİSTİYANLIK

ÜNİTE KAVRAMLARI

* Kitab-ı Mukaddes	* Ahd-i atik	* Ahd-i cedit	* Haç
* Sinagog	* Teslis	* Sakrament	* Vaftiz
* Kilise	* Ritüel		

HAZIRLIK ÇALIŞMASI

1. "Sinagog" ve "kilise" kavramları hakkında neler biliyorsunuz? Arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Yahudiliğin ve Hıristiyanlığın dinî sembolleri hakkında bildiklerinizi arkadaşlarınızla paylaşınız.
3. "Hıristiyanlığın sakramentleri" ifadesinden ne anlıyorsunuz? Açıklayınız.
4. Yahudiliğin kutsal kitapları hakkında neler biliyorsunuz? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Görsel 5.2: Tevrat Yahudilerin kutsal kitabıdır.

1. YAHUDİLİK

Yahudilik hakkında neler biliyorsunuz? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Yahudilik Kenan diyarında ortaya çıkan ve günümüzde yaşayan dinlerden biridir. Millî bir din olan Yahudilik bu özelliği nedeniyle fazla yayılmamıştır. Bugün dünyanın çeşitli yerlerinde (İsrail, ABD, Avrupa) 20 milyon civarında Yahudi vardır.

Yahudiliğin Tarihî Gelişimi

Yahudileri ifade etmek için geçmişten günümüze kadar kullanılmaya devam eden bazı kavramlar vardır. Bunların her birinin tarihsel bir arka planı olduğu gibi kullanımlarında da birtakım farklar bulunmaktadır.¹

İbrani: Filistin bölgesinde göçebe olarak yaşayan Yahudilerin ismidir. Yahudilere bu ad, Filistin bölgesinde yaşayan yerli halk tarafından verilmiştir.²

İsrail: Hz. Yakub'un (a.s.) sıfatıdır.³ Hz. Yakub'un (a.s.) oğullarına ve onların soyundan gelenlere de İsrailoğulları denilmiştir. İsrail ismi Yahudiler için günümüze kadar kullanılmaya devam etmiştir.

Yahudi: Hz. Yakub'un (a.s.) 12 oğlundan dördüncüsünün ismi Yahuda'dır. Yahudi ismi de Hz. Yakub'un (a.s.) oğlu Yahuda'nın isminden türetilmiştir. Başka bir görüşe göre Filistin'in güneyinde kurulan Yahuda krallığından dolayı İsrailoğulları, Yahudi adını almıştır.⁴

Musevi: Yahudi dininin peygamberi olarak kabul edilen Hz. Musa'ya (a.s.) izafeten Yahudilere Musevi, dinlerine ise Musevilik denilmiştir.⁵

1 Fuat Aydın, Yahudilik, s. 11.

2 Mehmet Aydın, Dinler Tarihine Giriş, s. 106.

3 Taberi, Tarih-i Taberi, Terc.: M.Faruk Gürünca, C 1, s. 238.

4 Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, s. 205.

5 Muhammed Fatih Kesler, Kur'an-ı Kerim'de Yahudiler ve Hıristiyanlar, s.15.

Görsel 5.3: Yahudiliğin ortaya çıktığı ve yayıldığı yerler

Yahudiler, millet olarak kökenlerini, Hz. İbrahim'e (a.s.) ve onun soyundan gelen⁶ Hz. İshak (a.s.) ve Hz. Yakub'a (a.s.) bağlar. Dinlerinin başlangıcını ise Hz. Musa'ya (a.s.) gelen vahye dayandırırılar.

Tevrat'ta Hz. İbrahim'in (a.s.) ailesiyle beraber Tanrı'nın emri doğrultusunda Kenan topraklarına göç ettiği anlatılır. Bu toprakların da Tanrı tarafından bu aileye mülk olarak verildiği, Tanrı ile Hz. İbrahim (a.s.) arasında bir ahit yapıldığı, Tanrı'nın Hz. İbrahim'i (a.s.) ve soyunu bereketli kıldığı ifade edilir.⁷ Yahudilerin soyu, Hz. İbrahim'den (a.s.) sonra Hz. İshak (a.s.) ve Hz. Yakub (a.s.) ile devam eder. Yahudi kaynaklarında Hz. Yusuf (a.s.) zamanında Hz. Yakub (a.s.) ve diğer oğullarının Kenan bölgesinden çıkıp Mısır'a yerleştikleri ve orada uzun süre kaldıkları anlatılır.⁸

Tevrat'ın Çıkış bölümünde, Hz. Musa'nın (a.s.) Firavunların zulmüne maruz kalan ve köleleştirilen Yahudileri Mısır'dan çıkardığı ve Kızıldeniz'den geçirdiği ifade edilir. Hz. Musa'nın (a.s.) Sina Çölü'nde Tanrı ile ahitleştiği ve bu ahit doğrultusunda Tanrı'nın Hz. Musa'ya (a.s.) Tevrat'ı verdiği anlatılır.⁹

İsrailoğulları, Kenan topraklarına girme konusunda gevşeklik gösterince Tanrı da onları 40 yıl çöllerde dolaşmaya mahkûm etmiştir.¹⁰ Hz. Musa (a.s.) zamanında Kenan bölgesine giremeyen Yahudiler, Yeşu zamanında Kenan bölgesine girmişler fakat devlet kuramamışlardır.¹¹

6 Rabi Benjamin Blech, Geçmişten Günümüze Yahudi Tarihi ve Kültürü, s. 71.

7 Tora Neviim Ketuvim, Tekvin, 12/1-6.

8 bk. Tora Neviim Ketuvim, Tekvin, 46-50. bölümler.

9 bk. Tora Neviim Ketuvim, Çıkış, 5-20. bölümler.

10 Yusuf Besalel, Yahudi Ansiklopedisi, C 2, s. 429.

11 bk. Tora Neviim Ketuvim, Yeşu, 13-21. bölümler.

Yeşu'dan sonra Yahudileri, "hâkimler" denilen seçilmiş liderler yönetmiştir. Hâkimler Dönemi'nden sonra sırasıyla Saul, Hz. Davud (a.s.) ve Hz. Süleyman (a.s.) dönemleri yaşanmıştır. Yahudiler, bu kişileri kral kabul ettikleri için bu döneme de Krallar Dönemi denilmiştir. Kral Davud, Yahudi birliğini sağlamış ve güçlü bir devlet kurmuştur. Kral Süleyman ise Süleyman Mabedi'ni yaptırmış¹² ve bu mabet Yahudilerin hem dinî hem de millî hayatlarının merkezi olmuştur. Mabedin yapılmasıyla Yahudi tarihinde I. Mabet Dönemi başlamıştır.

Krallar Dönemi'nden sonra Yahudi devleti, Kenan Bölgesi'nin kuzeyinde İsrail; güneyinde Yahuda Krallığı adıyla ikiye bölünmüştür. Yahudi kutsal metinlerinde, kuzeydeki İsrail Krallığı'nın o dönemki peygamberlerinin uyarılarına rağmen tek tanrı inancından uzaklaşıp çok tanrı inancına geçtiği anlatılmaktadır.¹³ Kuzeydeki İsrail Krallığı, Asurlular tarafından MÖ 722 yılında yıkılmıştır. Güneydeki Yahuda Krallığı ise MÖ 587 yılında Babililer tarafından yıkılmış, mabet tahrip edilmiş ve Yahudiler Babil'e gönderilmiştir. Böylelikle Yahudi tarihinde I. Mabet Dönemi sona ermiştir.¹⁴

Yetmiş yıllık sürgün hayatından sonra Yahudiler, Kudüs'e dönmüş ve Babililer tarafından yıkılan mabedi onarmışlardır. Mabedin onarılmasıyla Yahudi tarihinde II. Mabet Dönemi başlamıştır. Bu dönemde Yahudiler için en önemli kişilerden biri Ezra'dır. Ezra, mabedin onarımında önderlik yapmış, kaybolan Tevrat'ı tekrar yazmış, Yahudilerin uymadıkları şabat (cumartesi) yasaklarını yeniden tesis etmiş ve Yahudi olabilmek için Yahudi anneden doğma şartını getirmiştir.¹⁵ Ezra, yaptıklarıyla Yahudiliğin bugünkü yapısının oluşmasında önemli rol oynamıştır. Yahudiliğin sistemleştiği ve Tevrat üzerindeki çalışmalarından dolayı bazı mezheplerin ortaya çıktığı bu dönem, MS 70 yılında mabedin Romalılar tarafından yıkılmasına kadar sürmüştür.

II. Mabet Dönemi'nden sonra Yahudiler üzerinde etkili olan rabbiler (Yahudi din adamları) tarafından Tevrat'ın sözlü yorumları yapılmış, Talmud (Yahudi sözlü geleneği) oluşturulmuştur. Bu dönemde Babil'deki Yahudiler, varlıklarını güçlendirerek devam ettirmiştir.

12 bk. Tora Neviim Ketuvim, I. Krallar, 5-6. bölümler

13 bk. Tora Neviim Ketuvim, I. Krallar, 18-19. bölümler.

14 Baki Adam, "Yahudilik", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 214.

15 bk. Tora Neviim Ketuvim, Ezrâ, 3-10. bölümler.

BİLGİ KUTUSU

Yahudi tarihinde I. Mabet Dönemi'nden sonra Kenan toprakları dışında yaşayan Yahudiler için "Diaspora" kavramı kullanılır.

(Mehmet Aydın, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, s. 163)

Yahudiler, MS 5. yüzyıldan itibaren buldukları bölgelerde kurdukları sinagogların etrafında yaşamış ve varlıklarını günümüze kadar devam ettirmişlerdir. Bu dönemde Yahudilerin yaşadığı bölgelerde birtakım Yahudi mezhepleri ortaya çıkmıştır. MS 12. yüzyılda yaşayan, Müslümanların inanç ve kültüründen etkilendiği söylenen Musa b. Meymun, bu mezhepler arasında inanç birliğini sağlamak için Yahudi inanç esaslarını sistematik hâle getirmiştir.¹⁶

Yahudiliğin İnanç Esasları

Yahudilikte Tanrı, her şeyi yaratan her şeye hükmeden tek bir Tanrı'dır. Bu Tanrı'ya Yahudiler, "Yahve" (Yahova) veya "Elohim" adını verirler. Yahudilikte tek tanrı inancı olmasına rağmen I. Mabet Dönemi'nde kurulan İsrail Krallığı'nın çok tanrılı inanca geçtiği kutsal kitaplarında ifade edilir.¹⁷ Yahudi kutsal metinlerinde Tanrı Yahve'nin baba olması,¹⁸ yüreğinin sızlaması,¹⁹ kıskanması²⁰ ve ağzının olması²¹ gibi birtakım beşeri özelliklerinin olduğu belirtilmiştir.

Musa b. Meymun Tarafından Belirlenen Yahudi İnanç Esasları

- Tanrı, var olan her şeyi yaratan ve onlara hükmedendir.
- Tanrı, birdir ve ondan başka tanrı yoktur.
- Tanrı, bir cisim değildir ve hiçbir şekilde tasvir edilemez.
- Tanrı, ezeli ve ebedidir.
- İbadet, sadece Tanrı'ya mahsustur; ona ortak koşulamaz.
- Tanrı, insanın bütün işlerini ve düşüncelerini bilir.
- Peygamberlerin bütün sözleri haklıdır.
- Efendimiz Musa'nın peygamberliği gerçektir. O, kendisinden önce ve sonra gelen bütün peygamberlerin en büyüğüdür.
- Elimizde olan Tevrat, tamamıyla tanrı tarafından Musa'ya verilenin aynısıdır.
- Tevrat değiştirilmeyecektir ve gelecekte Tanrı başka bir Tevrat da göndermeyecektir.
- Tanrı, emirlerini yerine getirenleri mükâfatlandırır; ihlâl edenleri cezalandırır.
- Tanrı'nın bildiği bir zamanda ölümden sonra dirilme gerçekleşecektir.
- Mesih gelecektir, geciktiği hâlde her gün onun gelmesini bekleyeceğim.

(Suzan Alalu vd., Yahudilik'te Kavram ve Değerler, s. 110)

16 Salime Leyla Gürkan, "Yahudilik", TDV İslam Ansiklopedisi, C 43, s. 191-193.

17 bk. Tora Neviim Ketuvim, I. Krallar, 18-19. bölümler.

18 bk. Tora Neviim Ketuvim, Tesniye, 32/6; Mezmurlar, 89/27.

19 bk. Tora Neviim Ketuvim, Tekvin, 6/6.

20 bk. Tora Neviim Ketuvim, Çıkış, 34/14.

21 bk. Tora Neviim Ketuvim, Tesniye, 8/3.

Yahudiler, peygamberlerin insanlara doğru yolu göstermek için vahiy aldıklarına inanırlar. Yahudi inancında ilk peygamber Hz. İbrahim (a.s.), son peygamber ise Yahudilerin Melaki dedikleri peygamberdir. Hz. Musa'nın (a.s.) Yahudilikte ayrı bir yeri ve önemi vardır. Çünkü o, Yahudilere kutsal kitapları Tevrat'ı

(Tora) getirmiş ve onları Firavun'un zulmünden kurtarmıştır. Yahudiler, Hz. İsa'yı (a.s.) ve Hz. Muhammed'i (s.a.v.) peygamber olarak kabul etmezler. İslam'ın peygamber olarak kabul ettiği Hz. Davud (a.s.) ve Hz. Süleyman'ı (a.s.) ise kral olarak kabul ederler.

BİLGİ KUTUSU

Yahudiler kendilerini iyiye ve güzelliğe götüren herkese peygamber derler. Kadınlardan peygamber olabileceğine de inanırlar.

(Ömer Faruk Harman, "Yahudilik", DİB, s. 204-205)

ON EMİR

1. Benden başka ilahların olmayacak.
2. Put yapmayacaksın. Putların önünde eğilmeyecek, onlara tapmayacaksın.
3. Rabbin ismini boş yere anmayacaksın.
4. Cumartesi günü hiçbir iş yapmayacaksın.
5. Annene ve babana hürmet edeceksin.
6. Öldürmeyeceksin.
7. Zina etmeyeceksin.
8. Çalmayacaksın.
9. Komşuna karşı yalancı şahitlik yapmayacaksın.
10. Komşunun hiçbir şeyine göz dikmeyeceksin.

(Tora Neviim Ketuvim, Çıkış, 20)

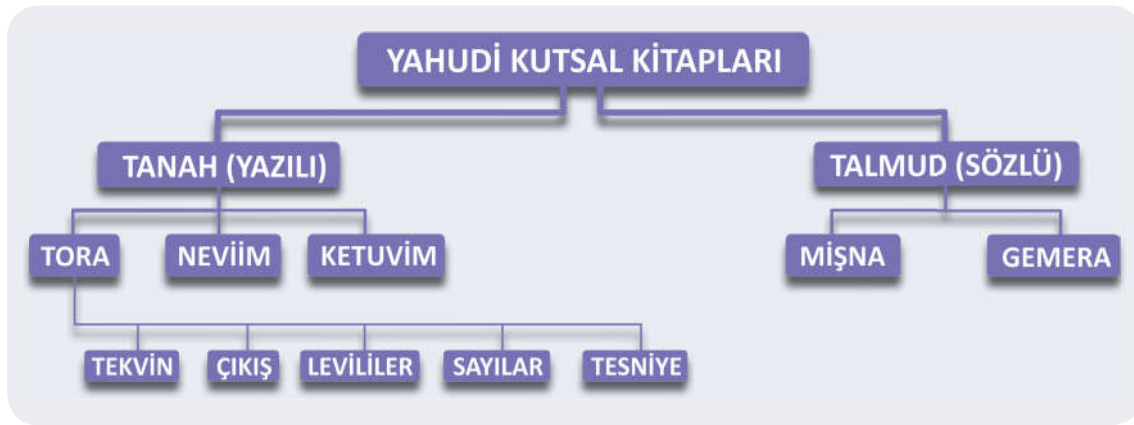
Yahudi kutsal kitapları, yazılı ve sözlü olmak üzere iki kısımdan oluşur. Yahudilikte kutsal kitapların yazılı kısmına Tanah (Tanak), sözlü kısmına da Talmud denir.

Tanah; Tora (Tevrat), Neviim (peygamberler) ve Ketuvim (kitaplar) kitaplarından oluşur. Tora; Tekvin, Çıkış, Levililer, Sayılar ve Tesniye bölümlerinden meydana gelir. Neviim ve Ketuvim kitaplarında Hz. Musa'dan (a.s.) sonraki olaylar ve peygamberler anlatılır. Tanrı inancından, anlayış ve sevgiden bahseden ve yüz elli ilahiden oluşan Mezmurlar (Zebur), Ketuvim kitabının içinde yer alır. Yahudiler arasında Mezmurlar'ın I. Mabed Dönemi'nden sonra derlendiğini ifade edenler de vardır.²²

Tevrat'ın sözlü bir yorumu olan Talmud, MS 2. yüzyılda yazıya geçirilmiştir. Talmud, Mişna ve Gemera bölümlerinden oluşur. Mişna Talmud'un asıl metni iken Gemera Mişna'nın açıklaması niteliğindedir.²³

²² Yusuf Besalel, Yahudi Ansiklopedisi, C 2, s. 403.

²³ Mehmet Aydın, Dinler Tarihine Giriş, s. 121.

Tablo 5.1: Yahudi kutsal kitapları

Ölümden sonra dirilme, Yahudi kutsal metinlerinde iki yerde²⁴ anlatılmasına rağmen bir iman esası olarak zikredilmez. Yahudilikte ahirete iman, MS 12. yüzyılda yaşayan Musa b. Meymun'dan sonra inanç esasları arasında yer almaya başlamıştır. Günümüz Yahudi mezhepleri arasında da cehennemi inkâr edenler de vardır.²⁵

Kendilerini seçilmiş millet olarak gören Yahudilerin en önemli inançlarından biri de mesih inancıdır.²⁶ Tarihlerinde en güçlü devleti kuran ve bu sayede etraflarındaki milletleri egemenliği altına alan Hz. Davud (a.s.) olduğu için mesihin de Hz. Davud'un (a.s.) soyundan geleceğine inanırlar.

Yahudiliğin Ritüelleri

BİLGİ KUTUSU

Ritüel, bir dinî törenin uygulanması ile ilgili kurallar bütünü olarak tanımlanır.

(Mehmet Aydın, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, s. 642)

Yahudilikte erkekler, 13 yaşını doldurduktan sonra ritüellerden sorumludurlar ve ritüel esnasında başlarına "kippa" denilen şapkayı takmak zorundadırlar. Kadınlar ise ritüellerden sorumlu değildirler. Ancak ritüelleri başları örtülü bir şekilde takip edebilirler. Yahudilerde ritüeller günlük, haftalık ve yıllık olarak yapılır. Ritüeller esnasında kutsal metinlerden bölümler okunur ve dua edilir. Günlük ritüeller sabah saatlerinde, öğle ve ikindi arasında ve akşamdan sonra yapılır.

Görsel 5.4: Kippa

24 bk. Tora Neviim Ketuvim, İşaya, 26/19; Daniel, 12/2.

25 Salime Leyla Gürkan, Yahudilik, s.114.

26 Rabi Aaron Parry, Talmud Nedir?, s. 34.

Haftalık ritüeller Kur'an-ı Kerim'in "sebt" dediği²⁷ Yahudilerin ise "şabat" diye isimlendirdikleri cumartesi günlerinde sinagoglarda yapılır. Yahudiler, şabat günü çalışmazlar ve bu günü tatil olarak kabul ederler.²⁸ Yahudilerin dinî bayramları, yıllık ritüel özelliği taşır.

Yahudiliğin Sembolleri ve Kutsal Mekânları

Yahudiliğin Davud yıldızı ve menora (yedi kollu şamdan) olmak üzere iki sembolü vardır. İki eş kenar üçgenin birleşmesiyle oluşan, İbranicede Davud isminin yazılışını ifade eden ve Hz. Davud'un (a.s.) zırhlarının üzerine işlediği altı köşeli yıldız Davud yıldızı denir.²⁹ Altı köşeli yıldız, günümüzde İsrail devletinin bayrağında da yer almaktadır.

Menora, Yahudiliğin ikinci sembolüdür. Yahudilere göre menoranın yedi kolu, yedi günü ifade eder. Menora-daki merkez kolla diğer kollar arasındaki mesafe ve yükseklik eşittir.³⁰

Yeryüzündeki bütün dinlerde olduğu gibi Yahudilikte de kutsal mekânlar vardır. Sinagog, Süleyman Mabedi ve Ağlama Duvarı Yahudilerin kutsal mekânlarındandır.

Kudüs'teki mabedin yıkılmasından sonra Yahudilerin ritüel için kullandıkları yapılara **sinagog** denir. Sinagogların belirli bir yapısı olmayıp iklime göre değişik yapıda olabilirler. Yahudilikte ibadet yeri olan sinagog Türkiye'de "havra" olarak bilinir.

Yaşamın kutsanması yönünden Yahudilikte aileden sonra gelen en temel kurum sinagogdur. Sinagogların amacı, Yahudilerin dinsel bağlılıklarını sağlamaktır.³¹

Süleyman Mabedi, Hz. Süleyman'ın (a.s.) yaptırdığına inanılan Kudüs'teki mabettir. Tevrat'ta bu mabedi, Hz. Davud'un (a.s.) yaptırmayı düşündüğü fakat yapımının oğlu Hz. Süleyman'a (a.s.) nasip olduğu ifade edilir.³² Süleyman Mabedi, Yahudi devletinin merkezinde yer alırdı. Yahudiler, kutsal emanetlerini bu mabedin içindeki bir odada muhafaza ederlerdi.

27 bk. A'râf suresi, 163. ayet.

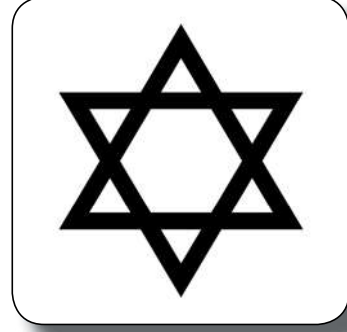
28 bk. Tora Neviim Ketuvim, Tesniye, 5/12-15.

29 Yusuf Basalel, Yahudi Ansiklopedisi, C 2, s. 373.

30 Suzan Alalu vd., Yahudilik'te Kavram ve Değerler, s. 236-237.

31 Suzan Alalu vd., Yahudilik'te Kavram ve Değerler, s. 267.

32 bk. Tora Neviim Ketuvim, II. Samuel, 2/1-27.

Görsel 5.5: Davud Yıldızı

Görsel 5.6: Menora

Görsel 5.7: Eski Sinagog (Macaristan)

Görsel 5.8: Ağlama Duvarı

Yahudilikte kutsal kabul edilen mekânlardan biri de Yahudilerin Ağlama Duvarı olarak adlandırdıkları Süleyman Mabedi'nin batı duvarıdır. Bu mekân, Yahudiler için önemli bir ibadet ve dua alanıdır. Roma saldırısında tahrip edilen mabedin sadece batı duvarı kalmıştır.

Günümüz Yahudi Mezhepleri

Yahudilikte tarih içerisinde pek çok mezhep ortaya çıkmıştır. Bunlardan bazıları günümüzde de varlıklarını devam ettirmektedir.

Ortodoks Yahudilik: Ortodoks Yahudiler, Hz. Musa'nın (a.s.) getirdiği ve değişikliğe uğramadığına inandıkları kanunlara uymaya çalıştıklarını ifade ederler. Dünya üzerindeki Yahudilerin çoğunluğunu oluşturan bu grup, dinin emirlerine uyulduğu takdirde Hz. Davud (a.s.) soyundan bir mesihin geleceğine ve Yahudiliği egemen bir güç hâline getireceğine inanırlar. Bu sebeple cumartesi yasaklarına uyarlar ve Tevrat'ın Hz. Musa'ya (a.s.) geldiği şekliyle aslını koruduğunu kabul ederler.

Reformist Yahudilik: Avrupa'daki Yahudiler arasında ortaya çıkan, din ile dünya işlerini birbirinden ayırılmasını savunan laik bir anlayışı temsil eden Yahudi mezhebidir. Reformist Yahudiler, Tevrat'ın hükümlerinin pek çoğunun geçerliliğini yitirdiğine ve Tevrat'ın vahiy ürünü olmadığına inanırlar. Şabat günü yasaklarının bazılarını ve Mesih inancını kabul etmezler.

Muhafazakâr Yahudilik: İlk dönemlerde Ortodoks Yahudiler gibi bir anlayışa sahip olan bu grup Reformist Yahudiliğe tepki olarak ortaya çıkmıştır. Sonraki dönemlerde ise inanç açısından Ortodoks ve Reformist Yahudiliğin ortasında bir görüş benimsemişlerdir. Yahudiliğin ana prensiplerine bağlı olmakla birlikte dinin kurallarını katı ve değişmez olarak görmezler.

Yeniden Yapılanmacı Yahudilik: Muhafazakâr Yahudilikten ayrılarak oluşan bu grup, Yahudiliği Yahudi milletinin tarihleri boyunca oluşturduğu bir kültür olarak değerlendirir. Mesih inancını kabul etmezler.

Samiriler: Kendilerinin Yahudi olduklarını söyleyen ancak diğer Yahudi grupları tarafından Yahudi olarak kabul edilmeyen mezheptir. Samiriler, Asurluların MÖ 722 yılında Kudüs'ün kuzeyindeki İsrail Krallığı'nı yıkmasından sonra ortaya çıkmışlardır. Samiriler, Yahudi kutsal kitaplarından sadece Tevrat'ı kabul ederler.³³ Diğer Yahudi mezhepleri, Samirileri gerçek Yahudi ırkından olmadıkları için Yahudi olarak kabul etmezler.³⁴

Günümüz Yahudi mezhepleri dışında 19. yüzyılda ortaya çıkan, Kudüs ve çevresinde Yahudi devleti kurmayı amaçlayan yahudi hareketine siyonizm denir. Siyonizm hareketinin birçok çeşidi olmasına rağmen politik ve dinî siyonizm ön plana çıkmıştır. Politik siyonizm, Yahudi milliyetçiliğini ve seçilmişlik iddiasını kullanarak Filistin'de devlet kurmayı amaçlar. Dinî siyonizm ise mesih düşüncesini önemser ve mesihin gelip Yahudileri diğer milletlere egemen kılacağını savunur.

2. HİRİSTİYANLIK

Hıristiyanlık hakkında neler biliyorsunuz? Arkadaşlarınızla paylaşınız.

Hıristiyanlık, Kudüs bölgesinde ortaya çıkan ve günümüzde yaşayan dinlerden biridir. Hıristiyan kelimesi, Hz. İsa'ya (a.s.) bağlı ve onun yolunda giden anlamlarına gelir. Hıristiyanlar, Hz. İsa'ya (a.s.) nispetle dinlerine İsevilik adını vermişlerdir.³⁵

Görsel 5.9: İncil Hıristiyanlığın kutsal kitabıdır.

33 Yusuf Basalel, Yahudi Ansiklopedisi, C 3, s. 560.

34 Baki Adam, "Yahudilik", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 249.

35 Kürşat Demirci, "Hıristiyanlık", TDV İslam Ansiklopedisi, C 17, s. 328.

Hıristiyanlığın Tarihî Gelişimi

Hıristiyanlık, MS 1. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun hâkimiyeti altındaki Kudüs bölgesinde ortaya çıkmıştır. Hz. İsa (a.s.), Yahudi kültürünün hâkim olduğu bir ortamda dünyaya gelmiştir. Kudüs bölgesinde Yahudiliğin birçok mezhebi varlığını devam ettirmekteydi. Ayrıca bu bölgede Roma ve Yunan kültürleri de etkiliydi.

Görsel 5.10: Hıristiyanlığın ortaya çıktığı ve yayıldığı yerler

Hıristiyan inancına göre Hz. İsa (a.s.), bozulan Musa şeriatını tekrar tesis etmeye çalışmıştır. Buna karşı Yahudi din adamları ise beklenen mesihin Hz. İsa (a.s.) olmadığını iddia ederek Hz. İsa'ya (a.s.) ve öğretilerine karşı düşmanca hareket etmişlerdir. Yahudi din adamlarının bu tutumu Roma İmparatorluğu'nun Hz. İsa'yı (a.s.) çarmıha germesine neden olmuştur.³⁶ Hıristiyanlar, Hz. İsa'nın (a.s.) çarmıh olayından sonra dirildiğine, havarilerine görüldüğüne ve onları kendi öğretilerini yaymak üzere görevlendirdiğine inanırlar.³⁷

Havariler döneminde, Hz. İsa'yı (a.s.) Hz. Musa'nın (a.s.) şeriatına bağlı bir Yahudi ve bu şeriata uymayı öğütleyen Mesih olarak gören Yahudiler vardı.³⁸ Bunların aksine Hz. Musa'nın (a.s.) şeriatına uymanın önemli olmadığını düşünenler de vardı. Bunlar Hz. İsa'nın (a.s.) insanlığın günahları için kurban olduğuna inanmış ve kurtuluş için buna iman etmenin yeterli olduğunu savunmuşlardır. Bu görüşü savunanların başında, günümüz Hıristiyanlığının şekillenmesinde ve yayılmasında önemli rolü olan Pavlus (Saul) yer alır.

BİLGİ KUTUSU

Hz. İsa'nın (a.s.), kendisine yardımcı olarak seçtiği, İncil'in içerisindeki hükümleri ve öğütleri insanlara bildirmekle görevlendirdiği on iki kişiden her birine havari denir.

(MEB, Dinî Terimler Sözlüğü, s. 128)

36 bk. Kitabı Mukaddes, Luka, 23.

37 bk. Kitabı Mukaddes, Matta, 28; Markos, 16; Luka, 24; Yuhanna, 21.

38 Hans Joachim Schoeps, Yahudi-Hıristiyanlığı, s. 35-52.

YORUMLAYALIM

Özgür olmama rağmen daha çok adam kazanayım diye kendimi herkese kul ettim. Ve Yahudileri kazanayım diye Yahudilere Yahudi gibi davrandım. Musa şeriatı altında olmadığım halde Musa'nın şeriatı altında olanları kazanayım diye onlar gibi davrandım. Mesihe inanmayanları kazanayım diye onlar gibi davrandım. Zayıfları kazanayım diye zayıflara zayıf oldum. Her surette bazılarını kurtarayım diye herkese her şey oldum. Ve bunların hepsini İncil için yapıyorum.

(Kitabı Mukaddes, I. Korintoslulara Mektup, 9/19-23)

Yukarıdaki metne göre Pavlus, Hıristiyanlığın yayılmasında faaliyetlerini nasıl yürütmüştür? Yorumlayınız.

Hıristiyan kutsal metinlerinde Pavlus'un bir yolculuğu sırasında gökte Hz. İsa'yı (a.s.) gördüğü ve Hz. İsa'nın (a.s.) da Pavlus'tan kendi öğretilerini bütün milletlere yaymasını istediği anlatılır.³⁹ Hıristiyanlar, İsa Mesih'in öğretilerini diğer milletlere yaymaya çalışmasından dolayı Pavlus'u, "yabancıların havarisini" şeklinde isimlendirirler.

Pavlus, Hz. İsa'nın (a.s.) da tanrı olduğunu savunarak Hıristiyan tanrı inancı olan teslisin temellerini oluşturmuş ve tanrının rızasının da Hz. İsa'nın (a.s.) tanrı olduğuna inanmaktan geçtiğini ifade etmiştir.⁴⁰ Pavlus, bu görüşlerini yaymak için seyahatler yapmış ve bazı yerlere de mektuplar göndermiştir. Hıristiyanlığın kutsal kitabı olan Kitab-ı Mukaddes'in Yeni Ahit bölümünün yaklaşık üçte birinin Pavlus'un mektuplarından oluşması, onun Hıristiyanlıktaki yerini ve önemini gösterir. Yaptığı bu çalışmalar nedeniyle Pavlus, günümüz Hıristiyanlığının kurucusu sayılır.

MS 313 yılından itibaren Roma'nın Hıristiyanlığa karşı baskılarını sonlandırmasıyla Hıristiyanlık hızla yayılmaya başlamıştır. Genişleyen Hıristiyan coğrafyasında inanç birlikteliğinin sağlanması için Hıristiyan din adamları, 325 yılında İznik konsilinde bir araya gelmişlerdir. Bu konsilde Pavlus'un görüşleri benimsenmiş ve Hz. İsa'nın (a.s.) tanrı olduğu fikri kabul edilmiştir. 380 yılında ise Ro-

³⁹ Kitabı Mukaddes, Resullerin İşleri, 9/3-9; 28/13-17.

⁴⁰ Kitabı Mukaddes, Romalılara Mektup, 3/19-24.

BİLGİ KUTUSU

Sözlükte "toplama, toplanma" anlamına gelen konsil Hıristiyanlığın inanç konularında birlikteliği sağlamak için din adamlarının yaptıkları toplantılara denir.

(bk. Mehmet Aydın, Ansiklopedik Dinler Sözlüğü, s. 409)

ma'nın Hıristiyanlığı resmî din olarak kabul etmesi, bu dinin daha hızlı yayılmasına zemin hazırlamıştır. Böylece Roma ve Bizans, Hıristiyanlığın en etkin merkezleri hâline gelmiştir. 381 yılında yapılan İstanbul konsilinde bazı merkezlerdeki kiliselerin de otoritesi tanınmış ve Kutsal Ruh'un Tanrı olduğu kabul edilmiştir.

1054 yılında Roma (Katolik) ve İstanbul (Ortodoks) kiliselerinin bağımsızlığını ilan etmesi, Hıristiyanlar arasında en büyük ayrılığa yol açmıştır.⁴¹ 16. yüzyılda Protestanlık hareketinin, Roma kilisesinin uygulamalarına karşı çıkması üzerine Hıristiyanlar arasında ikinci büyük ayrılma ortaya çıkmıştır. Hıristiyanlık, daha sonraki dönemlerde dünyanın çeşitli yerlerine yayılarak varlığını devam ettirmiştir.

Hıristiyanlığın İnanç Esasları

Hz. İsa (a.s.) zamanında Hıristiyanlığın belirlenmiş inanç esasları yoktur. Günümüz Hıristiyanlığının inanç esasları, Hz. İsa'dan (a.s.) sonra Pavlus tarafından belirlenmiştir. Pavlus'un belirlediği esaslar daha sonraki yıllarda Hıristiyan din adamları tarafından da kabul edilmiştir.

Hıristiyan inanç esaslarının en önemlisi **teslis** inancıdır. Üçleme anlamına gelen teslis, terim olarak Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'tan meydana gelen Hıristiyan tanrı düşüncesini ifade eder. Baba, mutlak güç sahibi olan tanrıdır. Oğul, tanrının oğlu olarak kabul edilen Hz. İsa'dır (a.s.). Kutsal Ruh ise ruhları idare eden tanrı gücüdür. Bu üç unsurdan Baba yaratıcı, Oğul kurtarıcı, Kutsal Ruh ise takdis edicidir. Hıristiyan inancına göre bu üçlü, özde bir olmasına rağmen ayrı ayrı üç şahıstır.⁴²

Hıristiyanların kutsal kitabı olan **Kitab-ı Mukaddes**, Ahd-i atik (Eski söz) ve Ahd-i ceditten (Yeni söz) oluşur. Yahudilerin kutsal metinleri olarak kabul edilen **Ahd-i atik** (Tanah), Hıristiyan kutsal kitabı Kitab-ı Mukaddes'in ilk bölümünü oluşturur. Hıristiyanlığın asıl kutsal metinleri olan **Ahd-i cedit** ise Kitab-ı Mukaddes'in ikinci bölümünde yer alır. Ahd-i cedidin içinde Matta, Markos, Luka ve Yuhanna İncilleri, Pavlus'un Mektupları, Diğer Mektuplar ve Yuhanna'nın Vahyi bölümleri bulunur.

Hz. İsa'nın (a.s.) sözleri, o hayatta iken yazıya geçirilmemiştir. Hıristiyan kutsal kitapları olan İncillerin Hz. İsa'dan (a.s.) sonra kaleme alındığı Luka İncili'nin giriş bölümünde ifade edilmektedir.⁴³

Hz. İsa (a.s.), Hıristiyanlığın doğuş döneminde Hz. Musa (a.s.) şeriatına bağlı Yahudiler tarafından peygamber olarak kabul edilmiştir. Günümüz Hıristiyanlığının kurucusu olan Pavlus döneminde ise Hz. İsa'nın (a.s.) tanrı olduğu görüşü kabul edilmiştir. Hıristiyanlara göre Hz. İsa (a.s.), tanrının sözü ve vahyin kendisidir.⁴⁴ Bu nedenle Hıristi-

41 Mahmut Aydın, "Hıristiyanlık", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 91-93.

42 bk. Kitabı Mukaddes, Yuhanna, 10/30; P. Luigi İannitto, Hıristiyan İnanç, s. 125-127.

43 bk. Kitabı Mukaddes, Luka, 1/1-4.

44 Thomas Michel, Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş, s. 60-62.

yanlar, Hz. İsa'nın (a.s.) tanrıdan vahiy aldığına inanmazlar. Ancak Hz. İsa'dan (a.s.) önce gönderilmiş olan peygamberlere inanırlar.

Hıristiyanlığın temel inançlarından biri de Âdem ve Havva'nın cennette işlediği günah nedeniyle dünyaya gelen her insanın günahkâr olarak doğduğu düşüncesidir. Hıristiyan inancına göre Hz. İsa (a.s.), tüm insanlık için işlenen günahların kefaretinin ödemek üzere kendi canını feda etmiştir.⁴⁵ Hıristiyanlar, işledikleri günahlardan dolayı pişman olduklarında tanrının kendilerini bağışlayacağına⁴⁶, kişinin öldükten sonra Tanrı'nın yargısıyla karşılaşacağına inanırlar.⁴⁷

Hıristiyanlığın Ritüelleri

Hıristiyanlıkta günlük, haftalık ve yıllık ritüeller vardır. Zorunlu olmamakla beraber günlük ritüeller, sabah ve akşam vakitlerinde kilisede yapılır. Günlük ritüellerde Hıristiyanlığın kutsal kitabı olan Kitab-ı Mukaddes'ten bölümler okunur ve bununla beraber ilahiler söylenir.

Haftalık ritüeller ise pazar günü sabah ve akşam yapılır. Bu ritüellerde Kitab-ı Mukaddes'ten bölümler okunur, dualar edilir ve ilahiler söylenir. Günlük ritüellerden daha uzun süren bu ritüel, Hıristiyanlar için çok önemlidir. Hıristiyanlıkta pazar gününe önem verilmesinin en önemli sebebi, Hz. İsa'nın (a.s.) öldükten sonra bu günde dirildiğine olan inançtır. Hıristiyanlıkta ayrıca bu ritüellerin yanında Noel, Paskalya, Meryem Ana Günü ve Haç Yortusu gibi yıllık yapılan bazı ritüeller de vardır.⁴⁸

Hıristiyanlığın Sakramentleri

BİLGİ KUTUSU

Hıristiyan inancına göre tanrının aktif olarak katıldığına inanılan dinî ayinlere **sakrament** denir.

(Thomas Michel, Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş, s. 87)

Hıristiyanlıkta günlük, haftalık ve yıllık ritüellerin yanında birtakım sakramentler (ayinler) vardır. Hıristiyanlara göre sakramentler yerine getirilirken, Hz. İsa (a.s.) bu ayinlere eşlik eder. Sakramentler, Hıristiyan inancının bir göstergesi olarak kabul edilir.⁴⁹ Sakramentlerden bazıları şunlardır:

45 Thomas Michel, Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş, s. 84.

46 Thomas Michel, Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş, s. 92.

47 P. Luigi Iannitto, Hıristiyan İnancı, s. 371.

48 Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, s. 293-296.

49 Thomas Michel, Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş, s. 88.

Vaftiz: Suya daldırmak, vücudun bir kısmını yıkamak veya su serpmek şeklinde yapılan bir ayindir. Bu ayin, diğer ayinlerin kabulünün temel şartıdır.⁵⁰ Hıristiyan inancına göre her doğan çocuk günahkâr olarak dünyaya gelir. Hıristiyanlar, çocuğun günahlarından vaftizle temizleneceğine inanırlar.

Görsel 5.11: Vaftiz töreni

Kuvvetlendirme (Konfirmasyon): Hıristiyanlıkta vaftiz edilen çocuğun 13-16 yaş aralığına geldiğinde kutsanmış yağ ile vücudunun çeşitli yerlerinin yağlanmasıdır. Bu sakrament, Hıristiyanlığa kabulün ikinci aşamasını oluşturur.⁵¹

Ekmek Şarap Ayini (Evharistiya): Hıristiyan inancında Hz. İsa'nın (a.s.) havarileri ile yediği son yemeğin anısına ekmeğin şaraba batırılarak yenildiği ayindir. Bu ayindeki ekmek, Hıristiyanlıkta insanlığın kurtuluşu için çarmıha gerilen Hz. İsa'nın (a.s.) bedenini; şarap ise Hz. İsa'nın (a.s.) kanını sembolize eder.⁵²

Günah İtirafı (Penitence): Bir Hıristiyanın işlemiş olduğu günahları, papaza itiraf edip tövbe etmesidir. Bu görev din adamlarına Hz. İsa (a.s.) tarafından verilmiştir.⁵³

Hıristiyanlıkta bunların dışında hastaların iyileşmesi ve ölüm ânı yaklaşanlar için son yağlama sakramenti, üst düzey din adamları için yapılan rahip takdisi ve evlenenler için yapılan nikah (marriage) sakramentleri vardır.

Hıristiyanlığın Sembolleri ve Kutsal Mekânları

Her dinde olduğu gibi Hıristiyanlıkta da kutsal olarak kabul edilen bazı semboller ve mekânlar vardır. Bu sembollerden en önemlisi haçtır. Hz. İsa'nın (a.s.) haç şeklindeki çarmıha gerilerek öldürüldüğüne olan inanç zamanla haçı, Hıristiyanlığın kutsal sembolü hâline getirmiştir. Hıristiyan mezheplere ve zamana bağlı olarak günümüze kadar farklı haç şekilleri kullanılmıştır.⁵⁴ Haçın yanında Hıristiyanlıkta çan da dinî bir sembol olarak kabul edilir. Hıristiyanlıkta çan; ayinlere çağırmak, önemli gün ve ölüm gibi olayları halka duyurmak için kullanılır.

Görsel 5.12: Haç

50 Thomas Michel, Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş, s. 88.

51 Thomas Michel, Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş, s. 90.

52 bk. Kitabı Mukaddes, Matta, 26/26-29.

53 Thomas Michel, Hıristiyan Tanrıbilimine Giriş, s. 93.

54 Galip Atasağun, İlahi Dinlerde Dinî Semboller, s. 246-256.

Kilise, Hıristiyanlar için kutsal mekânlardan biridir. Hıristiyanlar, kilise kavramını hem ayin mekânını hem de Hıristiyanlık içindeki grupları belirtmek için kullanır. Örneğin “Katolik Kilisesi” ifadesi hem kilise binasını hem de Katolik grubunu ifade eder. Kiliseler büyüklüğüne bağlı olarak bazilika, şapel, manastır veya katedral olarak da isimlendirilir. Kilisenin toplumda önemini artıran etkenlerden biri de kilisede “ruhban sınıfı” denilen din adamlarının bulunmasıdır.

Görsel 5.13: St. Michael the Archangel Kilisesi (Litvanya)

Hıristiyanlığın kutsal mekânları arasında Hz. İsa'nın (a.s.) doğduğu, yaşadığı ve Hıristiyanlığın öğretilerini yaymaya çalıştığı Kudüs şehri ve burada bulunan Süleyman Mabedi de yer alır. Ayrıca Katolik kilisesi ve Hıristiyanlığın yayılmasında büyük öneme sahip olan Pavlus ve Petrus'un mezarlarının bulunduğu Vatikan, Hıristiyanların değer verdiği mekânlar arasında yer alır.

Hıristiyan Gruplar

MS 4. yüzyılda Roma İmparatorluğu'nun resmi din olarak Hıristiyanlığı kabul etmesi, Hıristiyanlığın yayılmasını hızlandırmıştır. 11. yüzyıla gelindiğinde Hıristiyanlar Doğu (Ortodoks) ve Batı (Katolik) şeklinde iki gruba ayrılmıştır. 16. yüzyılda ise Batı Kilisesi'ndeki reform hareketleri Protestanlığın doğuşuna yol açmıştır.

Görsel 5.14: Katolikliğin merkezi Vatikan.

Katoliklik: Hıristiyanlıkta en kalabalık ve tarihî açıdan en eski bu grubun merkezi Vatikan'dır. Katolikler, görüşlerini Hz. İsa'nın (a.s.) vekili olarak kabul ettikleri Petrus'a dayandırır. Bu grupta din adamları bekâr olmak zorundadır. Katolik inancına göre yanılmaz bir otoriteye sahip olan papa, Hz. İsa'nın (a.s.) vekili ve Petrus'un varisidir. Katolikliğin başında yer alan papa, kardinaller arasından seçilir. 25 Aralık'ta Noel'in dinî bayram olarak kutlandığı Katolik Hıristiyanlıkta, haç sembolünün alt ucu daha uzundur ve sakramentlerin tamamı kabul edilir.⁵⁵

Ortodoksluk: Katolik kilisesinin üstünlüğü ve papanın yanılmazlığı gibi bazı konularda yaşanan siyasi ve dinî ihtilaflar sonucunda Katoliklikten ayrılan bir gruptur. Müstakil kiliseler hâlinde varlığını devam ettiren Ortodoksluğun başında patrik yer alır. İstanbul, İskenderiye, Antakya ve Kudüs patrikliği şeklinde dört büyük patrikliği vardır. Üst düzey din adamlarının evlenmesi yasak iken rahiplerin evlilik konusunda serbest olduğunu savunan Ortodokslar, Noel'i 6 Ocak'ta kutlarlar. Ortodokslukta haç sembolünün kolları eşittir ve sakramentlerin tamamı kabul edilir.

Protestanlık: 16. yüzyılda Martin Luther tarafından başlatılan reform hareketleri sonucunda ortaya çıkmıştır. Bu grup; Katolik kilisesinin günahları bağışlamasına, bunu malî bir kaynak hâline getirmesine ve Vatikan'ın kutsal kitap yorumunu kendi tasarrufunda tutmasına itiraz eder. Hıristiyan sakramentlerinden sadece vaftiz ve ekmek şarap ayinini kabul ederler. Kiliselerinde resim ve heykellere yer vermezler. Protestanlığın bir kolu olan Anglikan Kilisesi hariç, haçı sembol olarak kullanmazlar.

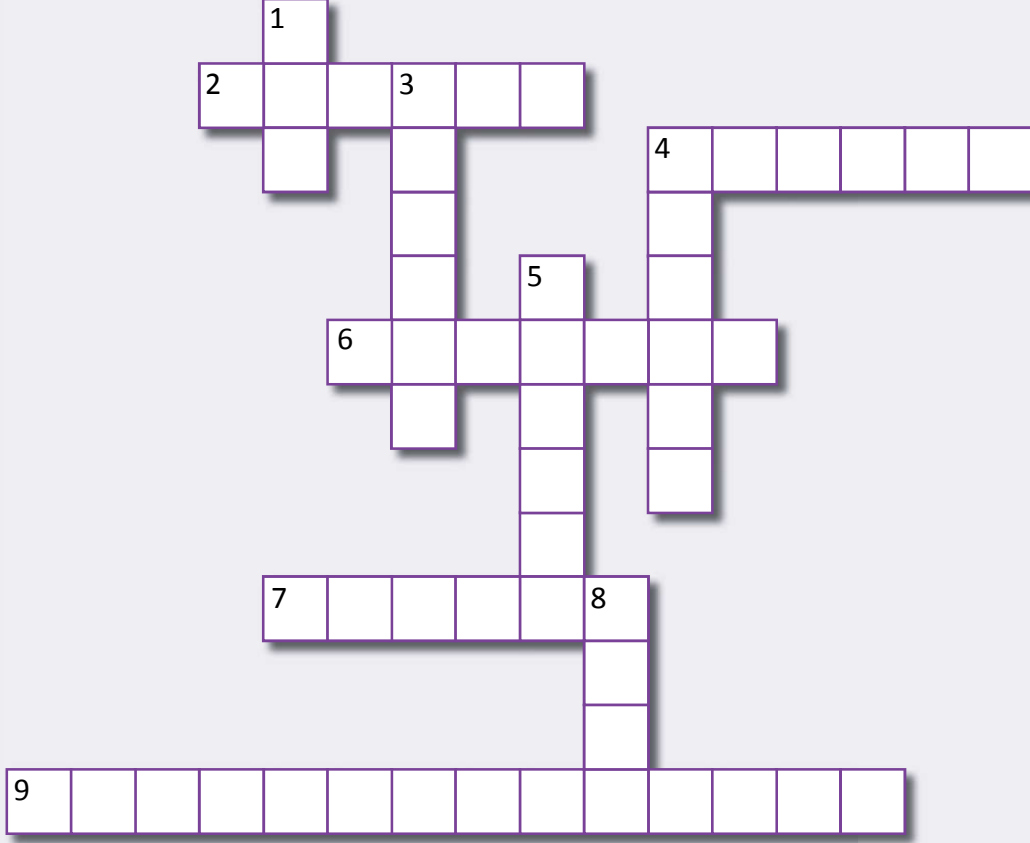
Hıristiyanlıkta bu grupların dışında reform hareketleri sırasında Avrupa'da ortaya çıkan Amerika'ya yayılan ve günümüzde varlıklarını sürdüren oluşumlardan biri de "evanjelik akımlar"dır. Bu akımların amacı, İncil'in mesajını bütün dünyaya ulaştırmaktır. Bu amacı gerçekleştirmek için 19. yüzyıldan itibaren bir araya gelerek ittifak kurmuşlardır. Amerika'daki evanjelik akımlar, İncil'in öğretilerini yaymakla birlikte Amerikalılık bilincini de yaymaya çalışırlar. Evanjelikler Ortadoğu merkezli büyük bir şiddetin yaşanacağına, Süleyman Mabedi'nin üçüncü kez inşa edileceğine ve iyilerle kötüler arasında "Armege-don" isimli son savaşın yaşanacağına inanırlar. Bu anlamda tanrı olarak kabul ettikleri Hz. İsa'nın (a.s.) yeryüzüne gelişini hızlandırmak için çalışmalarını sürdürürler.⁵⁶

⁵⁵ Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, s. 299; Mehmet Aydın, Dinler Tarihine Giriş, s. 172.

⁵⁶ Şinasi Gündüz, "Evanjelizm", Yaşayan Dünya Dinleri, s. 153-161; Ali İsra Güngör, Hıristiyanlıkta Evanjelik Hareket, s. 2-6.

BULMACA

Soldan Sağa

2. Hıristiyanlıkta suya daldırma, vücudun bir kısmını yıkama veya su serpme şeklinde yapılan bir ayin.
4. Yahudilere Hz. Musa'ya (a.s.) izafeten verilen isim.
6. Yahudilikte mabetlere verilen isim.
7. Hıristiyanlıkta dinî görevlerin yerine getirildiği yapı.
9. Hıristiyanlığın kutsal kitaplarının tamamı.

Yukarıdan Aşağıya

1. Hıristiyanlığın sembollerinden biri.
3. Hıristiyanlıkta tanrı inancını ifade eden kavram.
4. Yahudiliğin sembollerinden olan şamdanın diğer adı.
5. Günümüz Hıristiyanlığının şekillenmesine katkı sağlayan havarilerden biri.
8. Yahudi tarihinde sürgün yıllarında kaybolan Tevrat'ı tekrar yazan kişi.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

A) Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1. Günümüz Yahudi mezheplerinin Tevrat hakkındaki görüşleri nelerdir? Yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....

2. Yahudilikteki siyonizm hareketinin amaçları nelerdir? Yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....

3. Hıristiyanlığın sistemleşmesinde Pavlus'un rolünü açıklayınız.

.....
.....
.....
.....
.....

4. Evanjelik akımların amaçları nelerdir? Yazınız.

.....
.....
.....
.....
.....

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

B) Aşağıdaki çoktan seçmeli soruları yanıtlayınız.

- I. Vaftiz
 - II. Günah itirafı
 - III. Ekmek şarap ayini
 - IV. Ağlama duvarı
5. Yukarıdakilerden hangisi ya da hangileri Hıristiyanlıkla ilgilidir?
- A) Yalnız I B) I ve III C) II ve IV D) I, II ve III E) I, II, III ve IV
6. Aşağıdakilerden hangisi Yahudiliğin inanç esaslarından biri değildir?
- A) Hz. Musa (a.s.) tanrının sözü ve vahyin kendisidir.
- B) Tanrı birdir ve ondan başka tanrı yoktur.
- C) Tanrı, ezeli ve ebedidir.
- D) Peygamberlerin bütün sözleri hakır.
- E) Tanrı, insanın bütün işlerini ve düşüncelerini bilir.
7. Aşağıdakilerden hangisi Yahudilerin ibadet mekânına verilen isimdir?
- A) Katedral B) Bazilika C) Sinagog D) Kilise E) Şapel
8. Hıristiyanlığın tanrı inancıyla ilgili verilen bilgilerden hangisi yanlıştır?
- A) Hıristiyan inanç esaslarının en önemlisi teslis inancıdır.
- B) Teslis; Baba ve Oğul'dan meydana gelen Hıristiyan tanrı düşüncesini ifade eder.
- C) Baba, mutlak güç sahibi olan tanrıdır.
- D) Oğul, tanrının oğlu olarak kabul edilen Hz. İsa'dır (a.s.).
- E) Baba yaratıcı, Oğul ise kurtarıcıdır.

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

**C) Aşağıdaki cümlelerde boş bırakılan yerleri verilen kelimelerle doldurunuz.
(teslis, Pavlus, Musa b. Meymun, havari, menora, vaftiz)**

9. Hz. İsa'nın (a.s.) öğüt ve inançlarını yayma işiyle görevlendirdiği on iki yardımcısından her birine.....denir.
10. Yahudilerin inanç esaslarını.....sistemleştirmiştir.
11. Yahudiliğin sembollerinden biridir.
12. Hıristiyan inanç esaslarının en önemlisi, üçleme anlamına gelen..... inancıdır.

Ç) Aşağıdaki cümleler doğruysa başına (D), yanlışsa (Y) yazınız.

13. () Hıristiyanların kutsal kitabı olan Kitab-ı Mukaddes, Ahd-i atik ve Ahd-i ceditten oluşur.
14. () Yahudilikte erkekler, 18 yaşını doldurduktan sonra ibadetlerden sorumludurlar.
15. () Yahudiler kutsal kitaplarının yazılı kısmını Talmud, sözlü kısmını da Tanah olarak isimlendirirler.
16. () Hıristiyanlığın doğuş döneminde peygamber olarak kabul edilen Hz. İsa (a.s.), sonradan tanrılaştırılmıştır.